

گۆرانكارىيەكانى كەشوهەوا لە هەرئىمى كوردستان و عىراق؛ كارەساتى كۆكردنەوه و داپۆشىنى زىل

01-10-2023

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : بەپىي راپۆرتىكى ئازانسى هاريكارى نۆدەولەتى ژاپون (كۆمپانىي ئەندازىارى ياچىۆ) لەبارەى كۆكردنەوهى دانا لەسەر زىل و خاشاك لە عىراق، بەتايبەتيش كەيسى هەردوو پايتەخت و پارىزگاي بەسرە (2022)، ئەوا هەر تاكىك لە عىراق رۆژانە 1.36 كىلوگرام زىل و پاشماوهى هەيه، كە ئەمەش نزيكەى نيو كىلوگرامى لە ئاستى جيهانى زياترە كە 0.74 كىلوگرامە بۆ هەر تاكىك. بەگشتيش رۆژانە لە عىراق 20 هەزار تۆن و لە هەرئىمى كوردستان 6 هەزار و 900 تۆن زىل و پاشماوه كۆدەكرىتەوه و بەشيوهيهكى ناتەندروستى ژىنگەي دەخرىتە ژىر خاكەوه.

بەردەوامى كۆكردنەۋەي زېل ۋە خاشاك بەمشىۋەيە ئىستا لە عىراق ۋە ھەرئىمى كوردستان، بەتايىبەتېش لە بەغدا ۋە ھولېر كېشەي گەرە بۇ ژىنگە ۋە كەشۋەھوا لە داھاتوۋ دىروست دەكات، چۈنكى ئىستا عىراق بە ھەرئىمى كوردستانىشەۋە لەرېزى ولتانى داھاتى سەرۋو- مامناۋەندىايە (Upper-Middle Class Income) كە ئەمەش بەواتاى گۆرېنېكى خىراى پاشماۋە ۋە زېلى رۇژانە دېت، بەتايىبەتېش لە ماددە خۇراكىيەكان ۋە خواردنەۋە بۇ ماددە ناخۇراكىيەكان بەتايىبەتېش پلاستېك!

بەپنى راپۇرتىكى ئازانسى ھارىكارى نىۋەدەۋلەتى ژاپون (كۆمپانىيە ئەندازىيە ياپۇ) لەبارەي كۆكردنەۋەي داتا لەسەر زېل ۋە خاشاك لە عىراق، بەتايىبەتېش كەيسى ھەردوۋ پايەخت ۋە پارىژگاي بەسەرە (2022)، ئەۋا ھەر تاكىك لە عىراق رۇژانە 1.36 كىلوگرام زېل ۋە پاشماۋەي ھەيە، كە ئەمەش نىكەي نىو كىلوگرامى لە ئاستى جىھانى زىاترە كە 0.74 كىلوگرامە بۇ ھەر تاكىك. بەگشتىش رۇژانە لە عىراق 20 ھەزار تۇن ۋە لە ھەرئىمى كوردستان 6 ھەزار ۋە 900 تۇن زېل ۋە پاشماۋە كۆدەكرېتەۋە ۋە بەشىۋەيەكى ناتەندروستى ژىنگەي دەخرېتە ژېر خاكەۋە.

بەپنى راپۇرتى يانكى جىھانى، سالانە 2 مىليار تۇن زېل ۋە پاشماۋە لە جىھاندا كۆدەكرېتەۋە ۋە پېشېنەدەكرېت تاۋەكو 2050 بگاۋە 3.4 مىليار تۇن، واتە بەرېژەي 70% زىاتر بېت. ھەرۋەھا، بەجىاۋازى ولتانىش بۇ ھەر تاكىك لەنىۋان 0.11 - 4.54 كىلوگرام، ولتانى خاۋەن داھاتى بەرز، كە تەنيا 16% دانىشتۋانى جىھان پېكدەھىنن، بەلام سالانە رېژەي 34% ياخود 683 مىليۇن تۇن پاشماۋە ۋە زېل بەرھەمدىنن.

لەسەر ئاستى عىراق، پارىژگاي سەلاھەدىن ۋە زىقار رۇژانە زۇرتىن پاشماۋەي زېل ۋە خاشاكى بۇ ھەر تاكىك ھەيە، بەلام پارىژگاي كەركوك ۋە نەينەۋا كەمترىن زېل ۋە خاشاكى ھەيە، كە بەشىۋەيەكى لە سەلاھەدىن 4.02 كىلوگرام ۋە لە كەركوك 0.82 كىلوگرامە لە رۇژىكدا.

لەسەر ئاستى ھەرئىمى كوردستان، بەتايىبەتېش لە پارىژگاي ھولېر رۇژانە بۇ ھەر تاكىك 1.33 كىلوگرام، واتە رۇژانە 1 ھەزار ۋە 760 تۇن ۋە مانگانە 52 ھەزار ۋە 800 تۇن زېل ۋە خاشاك كۆدەكرېتەۋە، كە بەپنى راپۇرتەكەي ئازانسى ھارىكارى نىۋەدەۋلەتى ژاپون تېچۋوۋى كۆكردنەۋە ۋە فېرېدانى بەوشىۋەيە ئىستا ۋە داپۇشىنى لەژېر خاكدا مانگانە دەگاۋە سەرۋو 2 مىليار ۋە 300 مىليۇن دىنار.

لەۋانەيە سالانى رابردوۋ بەھۇي دوو ھۆكارى سەرەكەيەۋە، زىانەكانى كۆكردنەۋە ۋە داپۇشىنى بەمشىۋەيە ئىستا كەمتر بوۋبېت، بەكەمىيان بېرى كەمى پاشماۋەكان ۋە دوۋەمىيان پېكھاتەي پاشماۋەي تاكىك لە رۇژىكدا. بەلام ئىستا بېرى پاشماۋەكان زۇرتىر ۋە پېكھاتەكەشى جىاۋازتر بوۋە. بۇ نمونە ئەگەر لەسالانى رابردوۋ زۇرەي خۇراك ۋە ماددە ئۇرگانىيەكان بوۋ بېت ئەۋا بەئاسانى شىۋوۋەتەۋە، بەلام ئىستا بەھۇي زىادبوۋنى پلاستېك، ناپلۇن ۋە ماددە ناتۇرگانىيەكان لە پاشماۋەكاندا، واىكردوۋە كۆبوۋنەۋە ۋە شى نەبوۋنەۋەي لەخاكدا بەروۋنى دەرىكەۋېت. دىارتىن نمونەي گۇرانكارىيەكان لە پاشماۋەي زېل ۋە خاشاكى رۇژانەي تاكىك لە كۆمپانىيەكانى گەياندىنى خۇراكەۋە دەردەكەۋېت.

بۇ نمونە بەتەنيا لە كۆمپانىيەكى گەياندىنەۋە بەتېكرا رۇژانە لە ھەرئىمى كوردستان سەرۋو 19 ھەزار داۋاكارى ھەيە، كە نىكەي 12 ھەزارى بەتەنيا لە ھولېرە، كە بەشى زۇرى پېۋىستى بە بەكارھىننى پلاستېك ھەيە بۇ پاكېجىكردىنن. ئەگەر ھەريەكە لەۋ داۋاكارىيەنە لەنىۋان 0.5 - 1 كىلوگرام پاشماۋەي ھەبېت، ئەۋا رۇژانە بەلايەنى كەمەۋە 9.5 تۇن ۋە بەلايەنى زۇرەۋە 19 تۇن پاشماۋەي پلاستېك، ناپلۇن ۋە كارتۇنى دەبېت، كە پېشتر لەنىۋو پاشماۋەكانى خىزانىك لە ھەرئىمى كوردستان بەمشىۋەيە نەبوۋە.

لېرەدا بەدواداچوۋن بۇ پېكھاتەي زېل ۋە خاشاك لە عىراق ۋە ھەرئىمى كوردستان، بەتايىبەتېش ھەردوۋ پايەخت ۋە پارىژگاي بەسەرە دەكەين ۋە ھەلۋەستە لەسەر دىۋىكى دېكەي زىانە ژىنگەيەكانى بەردەوامى كۆكردنەۋەي زېل ۋە خاشاك ۋە مەترسىيەكانى زىادبوۋنى بەكارھىننى پلاستېك ۋە زىانەكانى زىادبوۋنى گازى مىسان دەكەين، كە 80 ھىندەي دوۋانەئۆكسىدى كاربون مەترسىدارترە كە بەھۇي داپۇشىنى لەمشىۋەيە ئىستاۋە رۇژ بە رۇژ زىاتر دەكات.

پېكھاتەي زېل ۋە خاشاك لە ھولېر ۋە بەغداد ۋە بەسەرە

بەپنى راپۇرتەكەي ئازانسى ھارىكارى نىۋەدەۋلەتى ژاپونى لەسالى 2020 دا 1 ھەزار ۋە 796 تۇن، لە 2021 دا 1857 تۇن ۋە 2022 دا 1920 تۇن زېل ۋە خاشاك كۆكراۋەتەۋە، كە تاۋەكو 2023 دەگاۋە 2 ھەزار 463 تۇن زېل ۋە خاشاك ۋە پاشماۋە.

خالىكى سەرنجراكىش ۋە گىرنگ گۆرېنى پېكھاتەي پاشماۋە ۋە زېلى رۇژانەي تاكىكە، كە پەيوەستە بە داھاتى ولت ۋە تاكەۋە، بەشىۋەيەكى

جياوازييهكى زۇرى ھەيە، بۇ نموونە **رېژەي 60% ى زېل** و پاشماوھى ولتانى كەمدەرامەت خواردن و خۇراكە، لەكاتىكدا بە بەرزبوونەوھى داھاتى ولت و تاك، پىكھاتەكە دەگۇردرېت و زياتر دەبېتە پلاستىك و بەرھەمە ناخۇراكيەكان وەكو لە پىكھاتەي زېل و پاشماوھى ھەردوو پابەخت و پارىزگاي بەسرە بەروونى دەردەكەوېت.

لەرووي پىكھاتەشەوھە لە پارىزگاي ھەولېر، بەپىي راپۇرتەكەي كۇمپانىيائى ئەندازىبارى ياجىۇ پاشماوھى خۇراك بەتەنيا رېژەي 31% و ھەموو جۇرەكانى ماددە پلاستىكيەكان رېژەي 27.7% پىكدەھىنېتەكۆي ئەو زېل و خاشاكەي رۇژانە لە ھەولېر كۆدەكرېتەوھە و بەشېوھەيەكى نازانستى كۆدەكرېتەوھە و لەنيو دەبرېت، پروانە گرافىك 1 لەبارەي پىكھاتەي زېل و پاشماوھەكان لە ھەولېر.

ئىستا، پارىزگاي ھەولېر ھىچ كارگەي رىسايكلين و بەكارھىننەوھى پاشماوھە و زېلى تېدانىيە، سەنتەرى كۆكردنەوھە و لەژېر خاكانى پاشماوھە و زېلى ھەولېر كانى قرژالەيە كە رۇژانە سەروو 1 ھەزار و 700 تۇن، لە كانى قرژالە لەرووبەرى 37 ھىكتار، كە تاوھەكو ئىستا رېژەي 75% ى خاكەكە بەكارھىنراوھە و تەنيا 25% ماوھە بۇ بەكارھىنان. بەپىي راپۇرتەكەي نازانسى ھارىكارى نىودەولەتى ژاپۇن لە كۆي 23 خال كە پىويستە لەشونىكى لەنيوبردنى پاشماوھەكان ھەبېت، تەنيا 7 دانەبان ھەيە و ھىچ ھەنگاويك بۇ كەردنەوھى شونىكى نوئى نىيە.

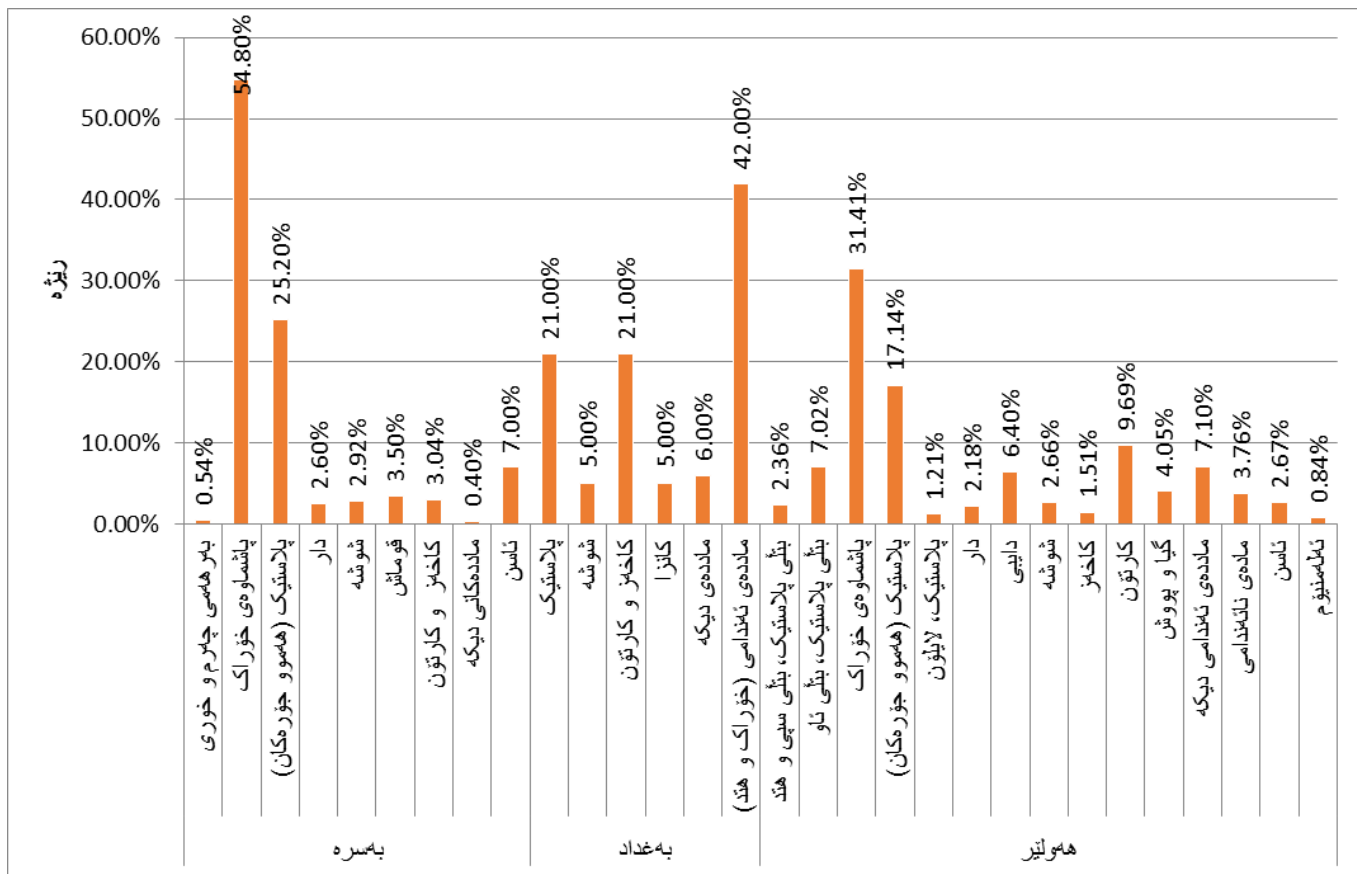
كانى قرژالە تەنيا 15 كىلۇمەتر لە سەنتەرى شارى ھەولېر دوورە و لەماوھى 17 سالى رابردوودا بە بەرزى 35 مەتر زېل و پاشماوھە كۆبووھەتەوھە، كە سالانە دەكاتە 328 ھەزار و 500 تۇن. لەراستىدا تاوھەكو سەردانى نەكەيت و نەبىنيت نازانېت چ كارەساتىك بەرپوھەيە، كە لەم سالانەي دواييدا بەھۆي پەنگخواردنى گازى مېسانەوھە ئاكر و دوكل بۇ ماوھى چەندىن رۇژ بەردەوامى ھەبووھە و لەسەرەتاكانى مانگى تاب ئەمسالىشدا دوكل ئاسمانى پابەختى داپۇشى و بۇنىكى ناوخۇش بەھۆي ئاكركەوتنەوھە لەو زېلخانە بىلابووھەوھە.

بەپىي ھەمان راپۇرتى نازانسى ھارىكارى نىودەولەتى ژاپۇن، رۇژانە بەغداد لەسالى 2020دا 10 ھەزار و 427 تۇن پاشماوھە و زېلى ھەبووھە، كە دەكاتە 1.22 كىلۇگرام بۇ ھەر تاكىك لەو سالەدا، كە چاوپرواندەكرېت لە 2030دا بگاتە 14 ھەزار و 889 تۇن لە رۇژىكدا. ئەم زيادبوونە بەشېوھەيەكە كەوا رېژەي 80% پاشماوھەكان لە پاشماوھى خۇراك، پلاستىك و كاخەز و كارتۇن پىكدېت. وەك لە گرافىكى 1دا ھاتووھە، كە رېژەي 42% پاشماوھەكانى ماددە ئەندامىيەكان، واتە خۇراك و 21% كاخەز و كارتۇن و 21% پلاستىك.

ھەروھە، پارىزگاي بەسرە كە ژمارەي دانىشتوانەكەي 1 مىليۇن و 510 ھەزار كەس، رۇژانە 1 ھەزار و 676 تۇن، لەسالى 2021دا 1 ھەزار و 734 تۇن و لە 2022دا 1 ھەزار و 793 تۇن و چاوپرواندەكرېت لە 2030دا بگاتە 2 ھەزار و 303 تۇن.

لەرووي پىكھاتەي زېل و پاشماوھەكانەوھە لە پارىزگاي بەسرە رېژەي 54.8% ى پاشماوھى خۇراك و 25.2% ى پلاستىكە كە ئەمەش بەرېژەي جۇر و برى پىكھاتەي زېل و پاشماوھەكان بە بەروارد بە پارىزگاي ھەولېر تەواو جياوازه.

گرافىك 1 پىكھاتەي پاشماوھە، زېل و خاشاك لە بەغداد، بەسرە و ھەولېر

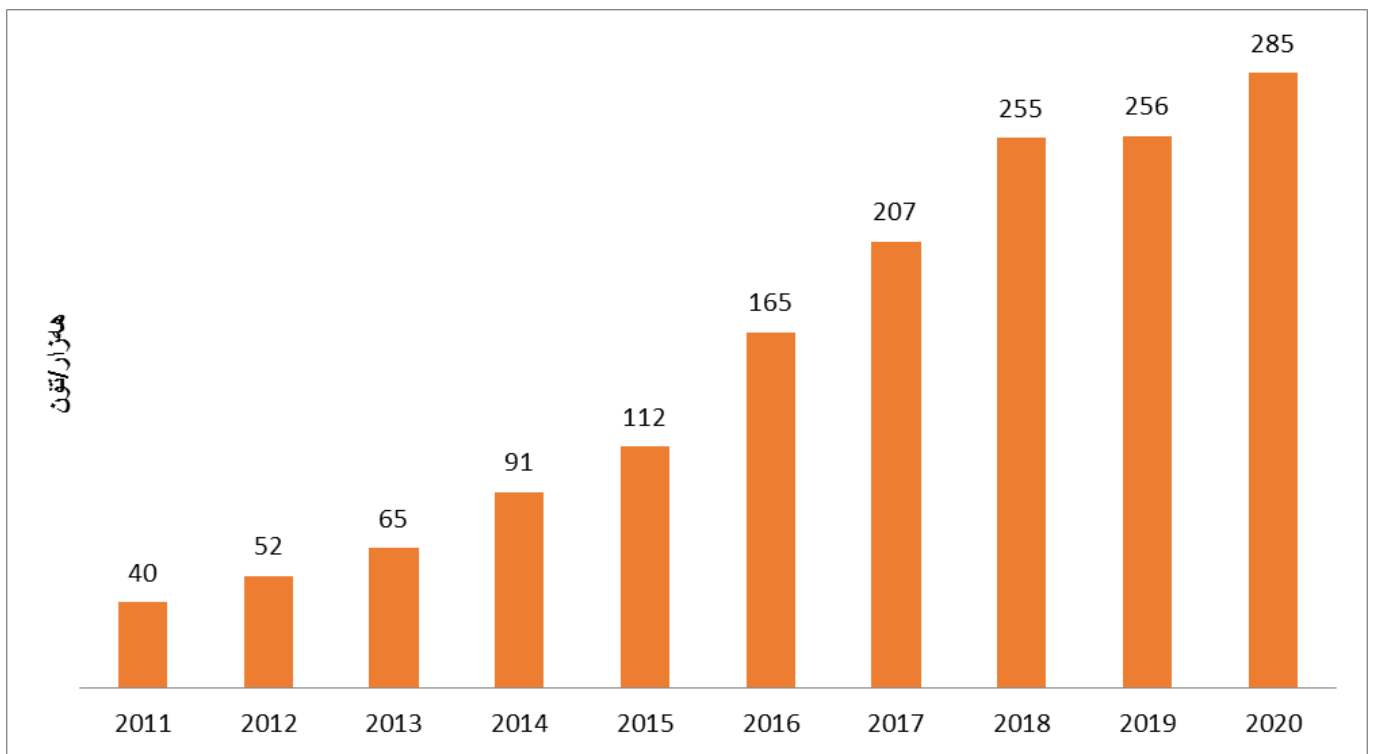
زىادىبوونى بەكارھىننى پلاستىك و لىكەوتەكانى

ھوردەكردنى **ماددەي پلاستىك لەماوھى دەھى راپردوودا بەپژەي 612%** ياخود زىادىبوونى سالانەي 24.4% زىادىكردووه، بەشئىۋەھەك ھوردەكردنى سالانە لە 40 ھەزار تۇن زىادىكردووه بۇ 285 ھەزار تۇن.

عىراق بەھوردەكردنى 285 ھەزار تۇن پلاستىك لە 2022دا سىيەم گەورەترىن ھوردەكارى پلاستىكىيە لە دوای ئىمارات و سەئودىيە و دىت. ھەرۋەھا، بە پلەي چوارەم و بەدوای عىراق دا لەنيو ولتاتانى رۇژھەلتى نىۋەپاست ھەريەكە لە ئوردن بە 263 ھەزار تۇن، عومان 202 ھەزار تۇن، لوبنان 197 ھەزار تۇن، كۋەيت 105 ھەزار تۇن و قەتەر 93 ھەزار تۇن كەوتووه.

بەپپى داتا دەستخراوھەكان لە بەككە لە كۆمپانىكانى گەباندنى داواكارى لە ھەريىمى كوردستان و بەغدا، بەتېكرا رۇژانە نىكەي 37 ھەزار داواكارى ھەيە، كە زۆرەي خۇراك و پاكىجىنى پىۋىستە، ئەگەر ھەر داواكارىيەك 0.5 - 1 كىلوگرام [1] پاشماوھى زېل بىت، ئەوا بەلەيەنى كەمەو 18.5 تۇن ياخود 37 تۇن پاشماوھى پلاستىك و ناپلۇن و كارتۇن كە بەلەيەنى كەمەو بۇ سالىك دەگاتە 6 ھەزار و 715 تۇن و بەلەيەنى زۆرەو 13 ھەزار و 431 تۇن پلاستىك، ناپلۇن و كارتۇن لەسالىكدا، ھەربۇيەش سالى بەسالى بەكارھىننى روو لە زىادىبوون بوو ھەكو لە گرافىكى 2دا ھاتووه.

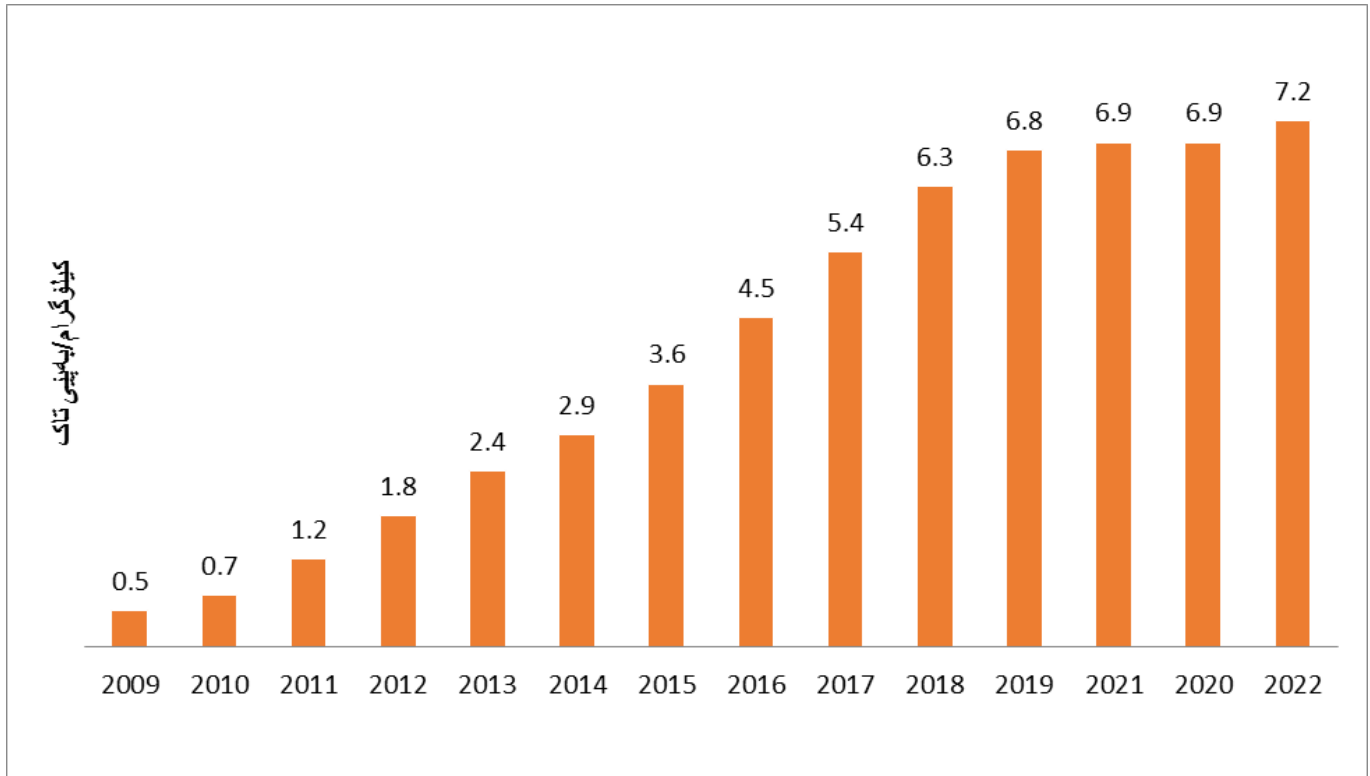
گرافىك 2: ھوردەكردنى پلاستىك بۇ عىراق لە نىۋان 2011-2020 دا

سەرچاوه: fairtrade: Graph: EUROMAP Jan 2022/

لەرووى بەكارھىننى تاكەو، بەپژەي 22.8% سالانە بەكارھىننى پلاستىك زىادىكردووه، بەشئىۋەھەك لە 2009دا ھەر تاككە 0.5 كىلوگرام پلاستىك بەكارھىنناو، بەلام لە 2022دا گەبىشتووتە 7.2 كىلوگرام، ھەرۋەھا پىشېبىندەكرىت بگاتە 9 كىلوگرام لە 2026دا.

گرافىك 5: دابەشبوونى پلاستىك بۇ ھەر تاككە لەماوھى نىۋان 2009-2022دا لە عىراق /كىلوگرام

سەرچاوه: fairtrade: Graph: EUROMAP Jan 2022/

ئەم گەشەکردنەي بەکارھېنانى پلاستىك لە عىراق دەگەرپتەوہ بۇ پېچانەوہ ياخود گەياندى خۇراک و کەلوپەل (Packaging) کە بەشئوہيەک رېژەي 59% کۆي بەکارھېنانى پلاستىك پىکدەھىننيت، بەدوايدا رېژەي 21% لە پىشەسازى بىناسازى، 3% بۇ کارەبايات و ئەليکترۆنى و 3% بۇ ئۆتۆمبيل و رېژەي 14% بۇ کەرت و بوارەکانى دیکەيە.

ھەرۋەھا، [بەيئى داتاگانى OEC عىراق لە 2021دا](#) بە بەھاي 263 مليۇن دۆلار پلاستىك و بەرھەمەکانى پلاستىكى ھاوردەکردوۋە و تەنيا بە بەھاي 358 ھەزار دۆلار ھەناردەکردن بۇ دەرەوہ ھەبوۋە. ئەو ولتاتانەي عىراق ماددەي پلاستىكى لئوہ ھاوردە دەکات بە پلەي بەکەم چين بە رېژەي 70.3% و بە بەھاي 185 مليۇن دۆلار، بەدوايدا تورکيا بەرپژەي 16.7% و بە بەھاي 43.8 مليۇن دۆلار، ئىنجا ئىمارات بەرپژەي 3.23% و بە بەھاي 8.48 مليۇن دۆلار و ئوردن بەرپژەي 2.14% و بە بەھاي 6.33 مليۇن دۆلار دېت.

لېکەوتەکانى بەردەوامى ئەم شىوازەي کۆکردنەوہ و داپۆشىنى زېل و پاشماوہ

رۇژانە بەتەنيا لە ھەولير، سەرۋو يەک ھەزار و 700 تۇن زېل و پاشماوہ لە زېلخانەي کانى قرژالە فرېدەدرېت. لە سالى 2003وہ تاوہکو مانگى ئاب 2022 نزيکەي [300 دۆنم زەوي](#) زېلخانەکە پرپوۋتەوہ! برۋانە ويئەکانى خوارەوہ.

سەرچاوه: بهرئيوه بهرايه تي خزمهتگوزاري و ژينگه پاريزي ههولير، 21 ي ئهيلوول 2023

كۆبوونهوهي زېل و بهرزبوونهوهي ئاستي زېله كه له كاني قرزآله واكردوو، سالانه بو كه مكردهوهي مهترسييه كاني بئابوونهوهي بۆني ناخوش و گرگرتني له ناكاو و بئابوونهوهي دوكه ئي زههراوي له ئاسماني ههولير حكومهت بير لئيدات، كه له 2020دا 40 بير به قوئي 15-8 مهتر بووه.

بهردهواميدان به مشئويهيهي ئيستا له داپوشيني زېل و خاشاك له ژير خاكدا ده بئتههوي دهرداني دوو گاري زيان به خش كه سهرچاوهي سهرهكي گهرمبووني زهوي و تئكچووني كه شوهوا، كه گاري ميسان و دووانه ئوكسيدي كاربون. ههروهها، زېل و پاشماوه كان يه كيكه له سن سهرچاوه سهره كيه كه ي دهرداني گاري ميسان له دواي كه رتي كشتوو كال و كه رتي نهوت و گاز، كه ريژه ي 20% دهرداني گاري ميسان پئكده هينئيت، كه ئهم گازهش به ريژه ي 80% زياتر بيستره له دووانه ئوكسيدي كاربون و بهرپرسياره له گوريني كه شوهوا و نيوه ي ئه و 1 پله سيليزييهي له بهرزبوونهوهي پلهي گهرماي زهوي باسده كرئت.

بەپنى لىكۆلنەنەھەيەكى [زانكۆي لاپېنرانئا-لاھتى بۇ تەكنەلۇژيا](#) LUT لە فېنلەندا، لە شارى لاپېنرانئا تەنيا بەگۆپنى شىۋازى كۆكردنەوھە و داپۆشىنى زېل لەژىر خاكەوھە بۇ كارگەي رېسايكلين ئەوا دەردانى دووانەئۆكسىدى كارپون بۇ ھەر تەنىك زېل و پاشماوھە لە 945 كىلوگرام كەمىكردوھە بۇ 141 كىلوگرام[2]. ھەرۋەھا، پېويستە ئامازەش بەوھەكەين كە لە ھەولنر 98% ، لە بەغدا رىژەي 85% - 90% زېل و پاشماوھەي رۇژانە كۆدەكرىتەوھە و داپۆشىنى لەژىر خاكدا بۇ دەكرىت، بەلام شىۋازى كۆكردنەوھەكە و نەبوونى رېسايكلين ياخود چارەسەركردن واىكردوھە مەترىسيەكان زياتر بكات. كە مەترىسيەكان ئەم شىۋازەش لە زيادبوون دايە [بەھۆي زيادبوونى ژمارەي](#) دانىشتوانەوھە.

لەنيو ئەو سى پارىژگابەي عىراق، لەسالى 2022دا ھەولنر زۆرتىن زېل و پاشماوھەي بۇ ھەر تاكىك ھەبووھە، كە 1.33 كىلوگرام رۇژانەيە، تاوھەكو 2030 دەگاتە 1.45 كىلوگرام كە بە بەراورد بە بەغداد و بەسرەش تاوھەكو 2030 زياتر لەوان زياتر دەكات.

خشتەي 1: پىشېبىنيەكان بۇ پاشماوھەكان و زېل لە پارىژگاي بەغداد، بەسرە و ھەولنر لە 2030 دا

شار	سالى	ژمارەي دانىشتوان	پاشماوھە و زېل (تون / رۇژانە)	دايەشېوونى زېل و پاشماوھە بۇ ھەر تاكىك (كىلوگرام / رۇژانە)
بەغداد	2020	8,547,729	10,427	1.22
	2021	8,769,970	10,805	1.23
	2022	8,997,989	11,197	1.24
	2029	10,769,040	14,368	1.33
	2030	11,049,035	14,889	1.35
بەسرە	2020	1,510,330	1,676	1.11
	2021	1,547,197	1,734	1.12
	2022	1,584,064	1,793	1.13
	2029	1,842,131	2,236	1.21
	2030	1,878,998	2,303	1.23
ھەولنر	2020	1,372,223	1,796	1.31
	2021	1,405,141	1,857	1.32
	2022	1,438,111	1,920	1.33
	2029	1,670,457	2,391	1.43
	2030	1,703,885	2,463	1.45

□ سەرچاوھ: راپورتىكى ئازانسى ھارىكارى نىودەولتەي ژاپون (كۆمپانىيائى ئەندازىبارى ياچىۋ)، 2022

سەرچاوھ: راپورتىكى ئازانسى ھارىكارى نىودەولتەي ژاپون (كۆمپانىيائى ئەندازىبارى ياچىۋ)، 2022

كۆتايى

عىراق و ھەرىمى كوردستان بەيچەوانەي ولتاتانى ئەورووپاۋە بە ئاراستەي زيادبوونى زېل و پاشماوھە دەپرات، ئاسۆكانى بىناتتانى كارگەي رېسايكلين و شىۋازى نوئ كۆكردنەوھەي پاشماوھە و زېل ديار نىيە، لەكاتىكدا [بەكىتى ئەوروپا نىكەي دەيەبەك پىش](#) ئىستا بىرىارى كۆتايھىنان بە داپۆشىنى زېل و خاشاكى لە تەواۋى ولتاتانى ئەندام لە بەكىتتەكە دەركردوھە و پلانى رىژەي 70% زېل و خاشاكى داناوھە بۇ دووبارە بە بەكارھىنانەوھە و رېسايكلين بەشېۋەبەكى نوئ. بۇ نموونەش لە 2021 دا لە ھەموو ولتاتاناي ئەندام لە بەكىتتەكە نىكەي 50% زېل و خاشاكى رېسايكلردوھەتەوھە و بەتەنيا لە ئەلمانىا رىژەي 71.1% زېل و خاشاكى رېسايكلين كىردوھە و دووبارە بەكارھىنراوھەتەوھە.

لەراستىدا، مەترىسيەكانى ئەم شىۋازە لە كۆكردنەوھەي زېل و خاشاك لەسەر ئىنگەي شارەكان رۇژ بە رۇژ زياتر دەبىت و ئەو شوپنەي لىي فېردەدرىت، ئەويش بەھۆي زيادبوونى ماددەكانى پلاستىك لەنيو پاشماوھەكاندا.

ھەرۋەھا، 1 تون لە فېردان و داپۆشىنى زېل و خاشاك بەوشېۋەبەكى ئىستا دەبىتەھۆي دەردانى [50 كىلوگرام لە گازى مىسان](#)، كە ھەر [بەك كىلوگرام لە مىسان CH4 بەكسانە بە 84 كىلوگرام لە دەردانى دووانەئۆكسىدى كارپون CO2](#)، واتە رۇژانە لە ھەرىمى كوردستان 29 ھەزار تون لە دووانەئۆكسىدى كارپون دەردەدرىتە نىو ھەواۋە بەھۆي پاشماوھە و زېلەوھە!

له كۆتاييدا، نموونه يەكى زۆر سادە لەبارەى كۆكردنەوہى زېل و خاشاك له هەريمى كوردستان و عىراق دەتوانرېت جىبەجىبىكرېت، بەتايبەتېش له سەنتەرى شارە گەورەكان، بۇ نموونه كۆكردنەوہى زېل و پاشماوہى نيو شار و پرۆژە نوپىەكانى نىشتەجىبوون بەشيوہى جياكراوہ، نەوہكوو بەهەمان شىوازى كۆن و تىكەلكردنى هەمووى پىكەوہ، بۇ نموونەش له بەكك له پرۆژەكانى نىشتەجىبوون، كە 1160 يەكەيە، رۆژانە سەروو 5 تۆن زېل و پاشماوہ كۆدەكرىتەوہ، كە ئەگەر كۆكردنەوہى بەجيا بىت، دەتوانرېت سەروو نيوہى دووبارە بەكاربھيترىتەوہ. هەروہا، ئەوہش راستە كارگەى رىسايكلين نىيە ئەگەر جياش بكرىتەوہ، بەلام هيج نەبىت زۆربەى دەتوانرېت راستەوخۆ سوودى لىوہرىگرېت وەك كۆكردنەوہى كارتۆن و كاخەز و ماددە پلاستىكىيەكان.

[بۇ خويندەوہى بەشى سىيەم كلك لىزە بكەن، گۆرانكارىيەكانى كەشوہەوا له هەريمى كوردستان و عىراق؛ دەردانى دووانەئوكسىدى كاربۆن و كوالىتى هەوا](#)

سەرچاوہەكان:

Ministry of construction and housing and municipalities and public works regional ministry of municipalities and tourism in Kurdistan mayoralty of Baghdad, Basrah city and Erbil city DATA COLLECTION STUDY ON SOLID WASTE MANAGEMENT :IN IRAQ (no date) Jica.go.jp. Available at

<https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12367256.pdf> (Accessed: September 20, 2023).

The World. *Bridging the Gap in Solid Waste Management Governance Requirements for Results*. Washington DC: The World Bank Group, 2021.

[1] ئەم بنەمايە لەسەر كۆكردنەوہى زېل و پاشماوہى رۆژانەى داواكارىيە له بەكك له و كۆمپانىيە بووہ و پىوانەكراوہ بۇ ماوہى پىنج رۆژ بۇ تاكىك، كە رۆژى يەكەم 0.875 كىلوگرام، رۆژى دووہم 0.450 كىلوگرام، رۆژى سىيەم 0.900 كىلوگرام، رۆژى چوارەم 1.200 كىلوگرام و رۆژى پىنجەم 0.400 كىلوگرام بووہ.

[2] kgCO₂eq./tHE net emission in CO₂ equivalents for the treatment of 1 tonne of kitchen and garden waste